צוות" - אוקטובר 93

איסוף מידע גלוי בישראל לצורכי הביטחון והעסקים בעידן השלום

אפרים לפיד*

בארצות הברית התקיים לאחרונה סימפוזיון בינלאומי ראשון מסוגו תחת הכותרת: "ביטחון לאומי בתנאי תחרותיות - הפתרון של מקורות גלויים".

זוהי הזדמנות טובה לברר את מקומו של המודיעין הגלוי ב"סל המזונות" המודיעיני - הביטחוני: תועלתו וארגונו, תוך השוואת מקומו של המידע במיגזר הביטחוני למקומו בתחום העיסקי.

ברוב ארצות העולם מתקיים מערך איסוף מודיעיני אזרחי המשרת את קהילת המודיעין והביטחון, כאשר התפוקה היא בנושאים מדיניים - כלכליים - טכנולוגיים.

הגוף האזרחי האוסף ומפיץ מידע גלוי עושה זאת כיחידה ממשלתית או ממשלתית - ציבורית המשרתת את כל גורמי המדינה הביטחוניים, האזרחיים והציבוריים. המידע הגלוי הזה עומד גם לרשות ספריות ואירגונים הזקוקים לאינפורמציה.

ישראל היא המדינה היחידה בעולם בה המידע הגלוי נאסף ע"י יחידה צבאית בחיל המודיעין, כשהוא מתורגם, מעובד ומופץ לגורמי המודיעין והביטחון, ואף עומד לרשות הקהילה האקדמית.

השם הבינלאומי המקצועי לאיסוף ממקורות גלויים הוא אוסינט (OSCINT).

תחום המודיעין הגלוי הוא בכל המדינות נחלת הכלל. אלה אותם מקורות שניתן להגיע לטיפול בהם בדרך ישירה, אם גם לא תמיד כה פשוטה: השגת העיתונים והפירסומים הגלויים למיניהם, האזנה לרדיו ולטלויזיה, מיון הידיעות הרבות לצרכים התכליתיים, תרגום (במקום שהוא נדרש) והפצה במועד לצרכנים הנוגעים בדבר.

עד כאן לכאורה הדבר פשוט, ובכל זאת כדאי להאיר כמה היבטים ייחודיים למערכת הביטחון בישראל.

הארגון

ישראל היא המדינה היחידה בעולם בה איסוף המידע הגלוי על ארצות היעד הוא ביחידה צבאית של חיל המודיעין. שני הגופים הגדולים העוסקים בכך בארה"ב ובבריטניה נמצאים אמנם בזיקה הדוקה עם המודיעין שם, אך הם אינם יחידות צבאיות. יש יתרון רב למצב הישראלי כל עוד אנו במלחמה והאיסוף חייב לעבוד בקצב תגובה מודיעיני מיידי (תגובות על תקיפות חיל-האוויר, הודעות ופרשנויות במצבי מתיחות או כהכנה לשיחות שלום).

במצב שלום עם המדינות השכנות ספק אם השיוך הצבאי היומיומי הוא יתרון. אז ישתנה סדר העדיפות לנושאים כלכליים ומדיניים, ויהיה מקום לבחון קיומו של גוף המודיעין הגלוי במסגרת אזרחית.

נושאי הטיפול

בישראל העדיפות ניתנת בצדק לנושאים צבאיים (אסטרטגיים וטקטיים) ורק אחר-כך לנושאים מדיניים וכלכליים בארצות היעד.

המידע הצבאי מופיע במפורש או במרומז בתמונות בטלויזיה או בעתון, בידיעות גדולות וקטנות המצטרפות לפסיפס המודיעיני הכולל (ביקור של אח"מ ביחידה, הודעה פומבית על אופיו של תרגיל צבאי והשוואה לתרגילים קודמים ואחרים, מגעי רכש עם מדינות בעולם וכיו"ב).

המידע המדיני בתקשורת הולך וגדל ככל שהמדינות יותר פתוחות ודמוקרטיות. במציאות המז"תית נסתמך לא אחת על מידע גלוי כזה לא רק ממקורות ערביים אלא גם מערביים. לעיתונים רבים במערב יש כבר כתבים במדינות ערב והם מתערבים עם נציגי השלטון ומסוגלים לעמוד על הלך הרוח וסימנים מעידים לשינוי גישה מדינית.

למידע המדיני יש חשיבות גדולה במיוחד בתקופה של שיחות שלום ומו"מ כאשר לכל ניואנס של הצהרה או תגובה יש השפעה על דרך ניהול המו"מ והעמדה שישראל נוקטת - ביזמה או בתגובה.

הצי"ח המודיעיני בישראל יהיה קבוע בדרך כלל לגבי סדר העדיפויות הראשי וישתנה רק בעת שינויים אסטרטגים. כך היה במהלך השנים. שנוי מרכזי התחולל כאשר ישראל כרתה הסכם שלום עם מצרים ואז ירדה זו מראש הצי"ח.

כניסתה של איראן למעורבות פעילה בלבנון (דרך החיזבאללה) העלתה את העדיפות למדינה זו וכמובן תישמר "זכות הבכורה" לסוריה כאויב עיקרי.

המקורות

גיוון המקורות שמעמיד המודיעין הגלוי הוא זה שמאפשר להצליב מידע, לאמת מידע חלקי ובעיקר לשפר את מהימנות האינפורמציה על ידי בחינתה במקורות שונים.

נקודת המוצא היא כי במדינות טוטליטריות התקשורת והפרסומים הגלויים נתונים לבקרה מלאה ועל כן מה שמתפרסם הוא רק מה שהשלטון מוצא לנכון לאשר לפרסום. במדינות חופשיות יסתננו הרבה ידיעות ללא בקרה וישמשו הזדמנות לאתר חידושים, שינויים או רסיסי מידע שיאפשרו מאמץ איסופי לאימותם.

גיוון המקורות הוא תנאי למרכזיותו של המודיעין הגלוי - היכולת להגיע בזמן סביר למאות עתונים ופרסומים אחרים (פרוספקטים, ביטאונים מקצועיים) היא זו הקובעת את הנפח והאיכות של המידע הגלוי.

במקביל חיוני ליצור כושר טכנולוגי ליירוט תחנות הרדיו, הטלויזיה וסוכנויות הידיעות הרלבנטיות באופן שוטף.

עידן תקשורת הלווינים, מאמץ בין-ערבי לשידור משותף מלווין ("ערבסאט"), מקלים על כיסוי מקורות טלויזיה גם מארצות אשר אינן בקו הגבול המיידי אתנו.

התקשורת האלקטרונית - רדיו וטלויזיה מאפשרת לעקוב אחר התפתחויות צבאיות ומדיניות בזמן אמת בעיקר בכל הנוגע להצהרות, נאומים, מסיבות עתונאים. העתונות הכתובה מוסיפה מימד חשוב של הפרשנויות והרקע הרחב יותר לארוע.

צורת ההפצה

שאיפתם של צרכני מודיעין לקבל את המידע האותנטי ביותר: התמונה והטקסט ללא עיבודים המושפעים תמיד מ"טלפון שבור". בזירה שלנו השפות היחידות בהן ניתן להפיץ מידע לרוב הצרכנים הן עברית ואנגלית.

באיסוף כלשהו, לרבות ממקורות גלויים, על יעדים ערביים יש צורך לתרגם את הידיעה מערבית לעברית. כשמדובר בנאום חשוב יש צורך בתרגום סימולטני מהיר מערבית לעברית ודווח בכתב לנוגעים בדבר.

ההשוואה עם איסוף מידע למטרות עיסקיות

באיסוף מידע למטרות ביטחוניות ומדיניות - אסטרטגיות יופעלו מקורות ושיטות המחייבים השקעות גדולות יחסית ללא בחינה יומיומית של עלותם.

באיסוף מידע לצרכים עסקיים אזרחיים פועל כלל יסוד שונה בתכלית - המידע צריך להיות רלבנטי וזמין אך בעלות שתצדיק לצרכנים את רכישתו.

ניהול מערכת איסוף מידע גלוי למטרות עיסקיות יהיה בתחומים רבים דומה לאיסוף הביטחוני ובחלק שונה בתכלית.

הדימיון העיקרי הוא ב"שרשרת הייצור":

מקור ידע - (עתון, רדיו, טלויזיה) המחייב השגה ברכישה או בדרך אחרת.

מיון - הידיעות הרלבנטיות מתוך המאות או האלפים המצויות בשטח.

*** הערה: הכותב הוא תא"ל מיל'. היה בעבר קצין מודיעין בכיר, דובר צה"ל, מפקד גלי צה"ל, וכיום מנכ"ל "יפעת" - מרכז למידע תקשורתי**

המנחה הוא מתן תשובה מיידית לצורכי החבר, אם מובהר ומוכח עפ"י בדיקתנו שהחבר ובת זוגו (אם ישנה) אכן זקוקים לסיוע בהסדר המיוחד שלנו, והם עומדים בקריטריונים שקבענו.

מה השתנה, איפוא!

לאחרונה, בעקבות עבודה שקיימנו בוועדה, והצעות שהובאו לפני ההנהלה הארצית, חלה התפתחות מאד משמעותית בגישת ההנהלה בצוות, ובאפשרויות לסייע לחבר. ההנהלה אימצה שינוי כיוון בגישת האגודה לנושא בתי אבות: שינוי אחד הוא בהחלטה שאין הכרח שהפתרון לחבר או החברה יהיה רק בבית אבות שבו האגודה רכשה זכויות. יתכן שימצאו חברים שבשבילם ההיצע הקיים היום במסגרת האגודה הוא יקר מדי, או לא נוח בהיותו במרכז הארץ, בעוד הם עצמם אנשי פריפריה, כמו למשל בית-שאן או דימונה. אם החבר אינו רוצה לעזוב את מקום מגוריו הוותיק מדוע שישתכן דווקא במרכז הארץ? לכן קבענו שאם ימצא פתרון בקרבת מקום מגוריו - אנו ניתן לו סיוע ברכישת דירת בית אבות בסכום יחסי שווה או דומה לפתרון שהיה מוצע לו - אילו רכש אותו באמצעות דירת צוות. וזאת בתנאי שהסכום המקסימלי לא יעבור את מה שאנו משלמים היום לדירה ב"משען". בעצם זו מהפכה. אנשים שלא יכלו לראות עצמם נכנסים לבית אבות יוכלו לעשות זאת מעתה בעתיד הנראה לעין באיזור מגוריהם. פן נוסף הוא מתן פתרון זה לחברינו החרדים שהם אוכלוסיה ייחודית ללא פתרון בהסדרים הקיימים.

השינוי השני: ישנם חברים שמטעמי מינהג עדתי אינם נכנסים לבתי אבות. לגביהם נבדקת האפשרות שבמקרים מיוחדים, יוכלו הנזקקים להנות מסיוע כזה או אחר, אם יעמדו בקריטריונים.

עניינית זהו פתרון טוב במיוחד לבני העדה הדרוזית, עמיתינו בצוות שעד עתה לא חלמו על פתרון במסגרת הסדרי צוות לבתי אבות. אנו שמחים לציין במיוחד את פריצת הדרך הזו, שלי היא קרובה במיוחד, שכן מדובר בחברים שרובם באיזור הצפון שאליו אני עצמי שיך.

יודגש כי השינויים המוצעים נמצאים בבחינה וקביעת נוהלים וקריטריונים במסגרת ועדת בתי אבות וחייבים באישור הנהלת "צוות".

מעתה תרבו למצוא פתרונות גם לאיזורים מרוחקים מהמרכז !

אכן כן. אנו כבר פועלים לבחינת הצעות לרכישת זכויות בבתי אבות בצפון, בעיקר במרחב חיפה, לצורך זה אף עשינו סקר: מ-499 פניות ששלחנו לבני 62 ומעלה חברי צוות בצפון ענו בחיוב 256 חברים, מהם 242 זוגות ו-14 בודדים. אף אם כ-5% בלבד יזדקקו לפתרון בקריטריונים שלנו, מדובר ב-8-12 יחידות דיור. מדובר בהשקעה משמעותית ביותר. בעתיד נבחן הצעות בירושלים ובדרום.

כמה זמן ימשך פרוייקט כזה אם יופעל בצפון?

להערכתי בין 3 ל-4 שנים, כולל מו"מ, רכישה, הצעת הפתרונות לחברים ובחינת התאמת האנשים לקריטריונים ובסוף האיכלוס. הראשונים שנכנסים מושכים איתם את האחרים.

יש איפוא בשורה לחברים?

יש, אבל רק אחרי שיקבעו הנוהלים וסדרי מתן הסיוע. כשאלה יקבעו - נפרסם חוזר לחברים. אני מדגיש שכיום הפתרון בגיבוש, אך טרם בשל וטרם הוסדר מבחינה פורמלית ומעשית.

וזו אכן בשורה לחברים בכל רחבי הארץ ולא רק במרכז, וכן לחברים בעלי זיקה ייחודית ואני חושב שגם יש מסר ל"צעירים" שבינינו שלעתים לא רואים את הנושא ארוך-הטווח של הפרוייקט. דומני שמעתה תהייה יותר הבנה לנושא, בגלל גמישות ופתרונות רבים יותר.

תרגום - רלבנטי רק לידיעות שמקורן בערבית או בשפה שאינה עברית/ אנגלית השגורות בפני הצרכנים.

הפצה - שיטות ההפצה דומות: טלפון, תקשורת מחשבים או פקסי או דואר/שליחים.

השוני העיקרי בין האיסוף הביטחוני לבין האיסוף העיסקי נובע מכך שצרכני המידע העיסקי חיים בארץ, רואים את המקורות (עתונות או רדיו וטלויזיה) ועוקבים, אמנם באופן לא מסודר, אחר המידע ויכולים "למדוד" את מיידיות הדווח של גורם האיסוף העיסקי.

צרכני המידע הביטחוני לא יידעו בדרך כלל מה מתפרסם בארצות ערב.

במידע העיסקי בעיקר מהארץ אין צורך לתרגם - הצרכנים מקבלים את המידע כפי שפורסם בכלי התקשורת השונים בפורמט המקורי שלו בעיתון או בתמלול מלא של המשודר ברדיו או בטלויזיה.

המקורות הישראליים מגיעים לידיעת הצרכן העיסקי מהר יותר (לעיתים בטווח של דקות או שעות אם נדרש), מאשר המידע המתפרסם בארצות ערב, משם מגיע החומר הכתוב לאט יותר.

בשתי צורות האיסוף הללו - הביטחוני והעיסקי - עדיין יש משקל מכריע לגורם האנושי העוסק במיון המידע, בתרגומו ובהפצתו. זוהי יחידה עיסקית "עתירת עבודה".

אמצעים טכנולוגיים רבים הוכנסו לשימוש בעיקר בכל הקשור להדפסה, שיכפול ותקשורת אך מאחוריהם עדיין מצוי תמיד המוח האנושי הזקוק לזכרון טוב, לברירת עיקר מטפל (ובמידע הגלוי הדילמות אכזריות יותר) ולזריזות תגובה שתאפשר דווח מיידי.

זהו מכנה משותף המכתיב צורך להציב בסוכנויות האיסוף הללו אנשים מתאימים לתפקידים של שיקול דעת, כושר הבעה בכתב, זריזות טכנית וחריצות. לתכונות אלה יש השפעה ישירה על האפקטיביות של האיסוף הגלוי.

לסיכום

יש מכנה רב בין מערכות איסוף המידע לצרכים ביטחוניים לבין אלה האוספות מידע עיסקי בתנאי שלום. לשתיהן יש מטרות מוגדרות (צי"ח), גופי ביצוע של מיון והפצה (אנושים וטכנולוגיים) ושיטות דיווח רלבנטיות לצרכנים.

השוני העיקרי הוא שבמערכת הביטחון ההשקעה הכספית אינה נבחנת כל יום מחדש ("אין מחיר למודיעין") ואילו במערכת העיסקית זו שאלה קבועה של עלות תועלת (Cost effectiveness).

ככל שמערכת הביטחון תהיה מונעת משיקולים משקיים כך יופעלו קריטריונים של תועלת מול עלות במקורות המודיעין הגלויים בהתחשב בתועלת האובייקטיבית ובהשוואה למקורות מידע אחרים.

בתקופה שהשלום בפתח וצפויים קשרים כלכליים בין ישראל והעולם הערבי יש מקום לחשוב כי בישראל יהיה גורם אחד - אזרחי - שיאסוף ויפיץ מידע גלוי על העולם הערבי למערכת הביטחונית והממשלתית וגם לגורמים האזרחיים - עיסקיים הרבים שיהיו מעוניינים במידע זה.

המעבר מכלי לכלי - במקרה שלנו מערבית לעברית - טומן בחובו "מוקשים" רבים. הוא מושפע מרמת ידיעת הערבית של המתרגמים. ככלל קל ונוח יותר להתמודד עם טקסטים כתובים בעיתון מאשר עם הגירסה המדוברת המושמעת ברדיו או בטלויזיה.

צורת ההפצה האפקטיבית - בטלפון, בתקשורת מחשבים, או בדואר תושפע ממידיות המידע הרלבנטי לצי"ח השוטף.